

FEMICID I MEHANIZMI ZA
PREVENCIJU U SLUČAJU
BOSNE I HERCEGOVINE

**FEMICID I MEHANIZMI ZA PREVENCIJU U
SLUČAJU BOSNE I HERCEGOVINE**

Banja Luka, avgust 2020.

Naslov FEMICID i mehanizmi za prevenciju
u slučaju Bosne i Hercegovine
Izdavač Helsinški parlament građana Banjaluka
Autorica Sunčica Đukanović, studentica Fakulteta političkih nauka u Sarajevu

“This material is completely or partly financed by the Swedish International Development Cooperation Agency (Sida) and Kvinna till Kvinna. Sida and Kvinna till Kvinna does not necessarily agree with the opinions expressed. The author alone is responsible for the content.”

„Ovaj materijal potpuno ili djelimično finansira švedska međunarodna Agencija za razvoj i saradnju (Sida) i Kvinna till Kvinna. Sida i Kvinna till Kvinna ne moraju se neminovno slagati sa mišljenjima iznesenim u publikaciji. Za sadržaj je odgovoran sam autor/ica.“

SADRŽAJ

1. UVOD	2
1.1. Različiti pristupi u određivanju porijekla pojma femicid	2
2. NASILJE NAD ŽENAMA U BOSNI I HERCEGOVINI	4
2.1. Problematika institucionalnog i društvenog konteksta	4
2.2. Istraživanje OSCE-a o nasilju nad ženama u BiH	7
3. USTAVNI I ZAKONSKI OKVIR BOSNE I HERCEGOVINE	9
4. MEHANIZMI ZA SPREČAVANJE I SUZBIJANJE FEMICIDA	11
4.1. Učešće nevladinih organizacija (NVO) i ostalih aktera civilnog društva	12
5. ZAKLJUČAK	15
6. LITERATURA	16
7. O PROJEKTU	19

APSTRAKT

Svrha ovog rada je istražiti rodnu nejednakost u kontekstu razumijevanja fenomena *femicid - ubijanje žena od strane muškaraca, zato što su žene* i istaknuti mehanizme za praćenje ove vrste ubistva na području Bosne i Hercegovine.

Usred što boljeg razumijevanja promišljanja i argumenata iznijetih u radu, esej je koncipiran na više cjelina. Kroz uvod će se nastojati dati osnova za dalje praćenje sadržaja rada, predstavljajući različite pristupe u određivanju porijekla termina *femicid* i bitnost razlikovanja tog termina od ostalih kategorija ubistva, s tim u vezi javlja se prvo problemsko pitanje: **1. Zbog čega je važno da ubistva žena motivisana mržnjom prema ženama budu kvalifikovana kao femicid, a ne kao obično ubistvo?**

Nakon čega se drugi dio fokusira na problematiku institucionalnog i društvenog konteksta te predočavanje rezultata istraživanja o nasilju nad ženama na području Bosne i Hercegovine i ispituje postojanost statistika o femicidu. Treći dio predstavlja uvid u ustavni i zakonski okvir Bosne i Hercegovine po pitanju nasilja nad ženama. U posljednjem dijelu istaknuti su mehanizmi sprečavanja femicida te odgovor na drugo i treće problemsko pitanje: **2. Koji se mehanizmi zaštite od femicida primjenjuju u Bosni i Hercegovini? i 3. Koliko je Bosna i Hercegovina napredovala u implementaciji pisanih akata?**

Prilikom izrade eseja korišteni su službeni podaci i informacije iz raznih knjiga, zbornika te provjereni internet izvori poput portala i članaka relevantnih novinskih agencija.

Ključne riječi: femicid, položaj žena u Bosni i Hercegovini, nasilje i ubistvo intimnog partnera, mehanizmi za praćenje femicida.

1. UVOD

1.1. Različiti pristupi u određivanju porijekla pojma femicid

Pojam *femicid* potiče još iz 1801. godine kada je prvi put upotrijebljen u britanskoj publikaciji *The Satirical Review of London at the Commencement of the Nineteenth Century* da označi ubijanje žena (eng. the killing of a women, Russell, 2008:28, cit. prema Batrićević, 2016:434). Termin se takođe javlja i 1827. godine u naslovu knjige „Priznavanje neučinjenog femicida“, autora Vilibijama Mekniša, koji je pisao o zavođenju, oplodnji, napuštanju i ubistvu mlade žene (Lacmanović, 2015:63). Još uvijek nedostaju statistički podaci o rasprostranjenosti femicida kako kod nas na Balkanu tako i generalno u svijetu, što predstavlja glavnu prepreku za analizu i sprečavanje ove pojave.

Važno je razlikovati upotrebu termina femicid kao neutralnog i sa druge strane kao političkog pojma. U prvom slučaju, femicid jednostavno znači ubistvo žene, ne podrazumijeva nikakvo udruživanje uzroka, modaliteta ili konteksta ubistva, već samo otkriva pol ubijenog subjekta, odnosno zločin koji je počinjen od strane muškarca ili žene. Na primjer, postoji *intimni femicid* kada se dogodi između partnera, *suicid-femicid* kada ubica izvrši samoubistvo ili *žensko-femicid* kada zločin počinio ubica ženskog pola (Dixon i dr. 2008; Glass i dr. 2004; Muftić i Baumann 2012; Richards i dr. 2014; Sela-Shayovitz 2010). U drugom slučaju, političko značenje femicida razlikuje se po tome što podrazumijeva da je ubistvo počinjeno iz namjere za koju se kao razlog pripisuje rod žrtve. U ovom smislu, femicid Ujedinjene nacije/United nations (UN) definišu kao „ubijanje žena i djevojaka zbog njihovog pola“. (Međunarodno vijeće žena 2013. „International Council of Women 2013.“)¹. Naime, politička upotreba femicida potiče još iz 1976. godine, u govoru feministkinje Diane Rasel (Diana E. H. Russell) koja je dala najveći doprinos definisanju samog termina i značaju koji mu se danas pridaje, na prvom Međunarodnom sudu za zločine protiv žena „International Tribunal on Crimes Against Women“, u Briselu (Radford i Russell 1992; Russell i Van De Ven 1976): „Moramo da shvatimo da su mnoga ubistva (homicidi) u stvari femicidi. Moramo da prepoznamo da je pol u osnovi politike tih ubistava. Od spaljivanja vještica u prošlosti do novijeg široko

¹ International Council of Women. (2013). Vienna Declaration on Femicide. Vienna symposium on femicide, held on 26 November 2012 at the United Nations office at Vienna.

Preuzeto:http://www.icwcf.com/phocadownload/newsletters/Vienna%20Declaration%20on%20Femicide_%20Final.pdf (Pristup ostvaren: 12.9.2020.).

rasprostranjenog običaja ubijanja ženskih beba u mnogim društvima ili do ubijanja žena „u ime časti“, shvatamo da femicid postoji i opstaje veoma dugo. Ali pošto se odnosi samo na žene, nije bilo posebnog imena za to sve dok termin femicid nije skovan.” (Russell, Van de Ven 1990:104). Tako je nastala kratka i jasna **definicija FEMICIDA: „Ubijanje žena od strane muškaraca zato što su žene.“/”The killing of females by males because they are female.”** Diana namjerno koristi izraz “žensko” umjesto “žena” kako bi naglasila da njena definicija uključuje djevojčice i djevojke. Namjera joj je bila otkriti posebno „seksualnu politiku ubijanja” žena. Drugim riječima, o femicidu se govori kao o ubistvu žena samo zato što su žene. Dakle, korijen femicida se nalazi prije svega u kulturi kojom dominira rodna diskriminacija, inferiorni položaja žena u patrijarhalnom društvu i nejednaki odnosi moći. Zbog toga je veoma važno da se femicid izdvoji od drugih oblika ubistava i da se sprečava na osnovu posebnih mjera i strategija.

Po ugledu na američku profesoricu Catharine A. MacKinnon, zaslužnu za stvaranje novog feminističkog pojma *seksualno uznemiravanje* kao nužnost prije nego što se zakon protiv ovih zločina uopšte mogao formulirati, Russell je vjerovala da je izmišljanje novog pojma za seksistička, mizoginistička ubijanja žena neophodno da bi se feministkinje počele organizovati u borbi protiv tih, do tada zanemarivanih, smrtonosnih oblika nasilja za sve osobe ženskog pola.

Različite definicije pojma femicid utiču na teškoće prilikom prikupljanja i evidentiranja podataka o femicidu i homicidu od strane državnih organa i ustanova. Većina zemalja osnovne informacije o femicidu dobija iz potvrda o smrti. Stručnjaci iz oblasti medicine, prilikom izvještavanja o slučajevima ubistva, najčešće se ne fokusiraju na odnos žrtve i počinioca i ne kategorišu ubistvo kao femicid. Policija u većini zemalja takođe nema smjernice za kategorizaciju femicida u okviru ubistava (Konstantinović Vilić, 2013:35).

2. NASILJE NAD ŽENAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

2.1. Problematika institucionalnog i društvenog konteksta

Kulturološki koncept nasilja i seksistički stavovi su još uvijek duboko ukorijenjeni u bosanskohercegovačkom društvu. Dakle, lako je uočiti da uzroke femicida treba da tražimo u položaju žena i rodnim ulogama gdje **dvije trećine osoba smatra da je nasilje nad ženama od strane partnera, poznanika ili stranca uobičajeno** i u kojem je opšte ustaljeno mišljenje da žena treba biti podređena muškarcu. Uz opštu prisutnost stereotipa i predrasuda, stavovi o nasilju nad ženama i uzrocima femicida često su prožeti i zabludama. Najčešća zabluda je da se ubistvo žene dešava odjednom, iznenada, u ekstremnoj situaciji. Zabluda je i da žene ubijaju samo disfunkcionalni muškarci, kao i da su žene na neki način izazvale počinioca, odnosno „zaslužile“ to ubistvo. (Zablock, Tamara 2020)

Femicid se najčešće dešava upravo onda kad žena odluči da izađe iz rodne uloge koja se od nje očekuje i pokaže „neposlušnost“, na primjer nakon što napusti partnera. Kulturološke koncepti nasilja dovode u vezu „muškost“ i nasilje, kao rezultat diskriminacije (strukturalne nejednakosti i predrasuda kojima se racionalizuje stav o inferiornosti žena, pripadnika određenih etničkih, religioznih i drugih grupa, uz legitimizaciju nasilja koje se nad njima vrši) i patrijarhalnih shvatanja (muško nasilje nad ženama kao uobičajeno sredstvo kontrole i demonstracije moći) (Simeunović Patić, 2003:35). Postoji kontinuitet femicida koji se kreće od pojedinačnih seksističkih ubistava, npr. muškarac udavi svoju ženu jer ga ona planira napustiti.

Primjer femicida je zločin koji se dogodio 6.12.1989. godine u Politehničkoj školi u Monteralu (Kvebek, Kanada) kada je dvadesetpetogodišnji student Mark Lepen (Marc Lépine) iz automatske puške ubio 14 i ranio 10 studentkinja na feminističkom seminaru uzvikujući prije nego što je izvršio samoubistvo: „Vi ste žene, vi ćete postati inženjerke. Vi ste horda feministkinja. Ja mrzim žene, mrzim feministkinje“, zbog toga što je bio ubijeden da su feministkinje odgovorne za njegove lične teškoće.² Takođe su prisutni i prikriveni oblici ubijanja žena, poput onih kada patrijarhalne vlade i religije zabranjuju ženama upotrebu kontracepcije i/ili pobačaj. Kao posljedica toga, milioni trudnica umiru svake godine od neuspješnih pokušaja abortusa svojih fetusa. Rasel je predložila kategoriju

² Bindel, Julie (2012) “The Montreal massacre: Canada’s feminists remember”, The Guardian, dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/03/montreal-massacre-canadas-feminists-remember> (Pristup ostvaren: 12.9.2020.)

masovni femicid (eng. mass femicide) da bi bili obuhvaćeni smrtni slučajevi žena koje umiru od AIDS-a³ ili genitalnog sakaćenja, ili poput ubistva novorođene ženske djece kako bi se prednost dala muškoj djeci. „Kada je u pitanju teško ubistvo, odnosno femicid – ubistvo supruge, koje je nastalo u najvećem broju slučajeva kao rezultat dugotrajnog trpljenja nasilja, tu imamo situacije da sudovi to kvalificiraju kao nasilje u porodici jer je blaža kazna, a ne kao teško ubistvo, za šta je moguća kazna zatvora i do 45 godina. Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, takozvana Istanbulska konvencija⁴, čiji je potpisnik i BiH, femicid definiše kao teži oblik ubistva koji se uzima kao dodatna otežavajuća okolnost prilikom izricanje kazne za počinioca”, Lana Jajčević, pravnica u savjetovalištu za žene i djecu žrtve nasilja u Fondaciji Udružene žene Duga iz Banjaluke. Primjer u prilog tvrdnji pravnice Jajčević je i nedavni slučaj ubistva žene od strane nevjenčanog supruga, koji se desio u opštini Laktaši, u blizini Banjaluke. Radi se o ubistvu koje je izvršeno na način da je počinitelj svoju nevjenčanu suprugu polio benzinom i zapalio u prisustvu njene maloljetne kćerke. Naime, pravosuđe ovaj slučaj tretira kao krivično djelo *nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, za šta je predviđena maksimalna kazna zatvora do deset godina.⁵ „Žrtva nasilja je u najvećem riziku onda kada zaista odluči da prekine nasilje i napusti nasilnika ili kada nasilnik misli da će ga ona zaista napustiti. U tom momentu se kod nasilnika javlja strah i on ne može da prihvati napuštanje, i kada misli da je iscrpio sve svoje metode kontrole koje je do tada imao nad žrtvom odlučuje se da je jedini način da je zadrži, odnosno spriječi da ona ode da je ubije. U tim situacijama žrtve bi trebale imati najveći mogući stepen zaštite i posebnu protekciju”, smatra Elmir Ibralić, psihoterapeut u Centru za terapiju i rehabilitaciju *Vive Žene* iz Tuzle.

U kontekstu pandemije virusa Korona, Covid-19, i mjera izolacije, Generalni sekretar UN, Antonio Gutereš pozvao je sve vlade da prevenciju nasilja nad ženama učine ključnim dijelom njihovih nacionalnih planova za reagovanje na Covid-19. To je podrazumijevalo pojačano ulaganje u online servise i organizacije civilnog društva, osiguravanje da pravni sistemi procesuiraju počinitelje, uspostavljanje sistema za upozoravanje u apotekama i prodavnicama kao i da sigurne kuće budu esencijalni servisi, te kreiranje sigurnih načina

1 AIDS-acquired immune deficiency syndrome, polno prenosiva bolest.

2 Konvencija o prevenciji i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) dostupna na: <http://arsbih.gov.ba/project/istanbulska-konvencija>

3 Veselinović, Gojko (2020.) „Femicid u BiH: Stvarnost bez pravne kvalifikacije“ Radio Slobodna Evropa <https://www.slobodnaevropa.org/a/fmicid-bih-nasilje-nad-zenama-kazne/30767934.html> (Pristup ostvaren: 13.9.2020)

za žene da potraže pomoć, bez znanja nasilnika.⁶

Izveštaj Ureda Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal / United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC-a navodi da je u 2017. godini u svijetu ubijeno 87.000 žena, te da ova ubistva obično nisu rezultat nasumičnih radnji, već kulminacija prethodnog nasilja.⁷ Stručnjak za ljudska prava i ravnopravnost polova, Adnan Kadribašić naglašava da prema podacima UNODC, svaka treća žrtva ubistva u BiH je osoba ženskog pola. Ističe i činjenicu da se uprkos ranijim podacima o prisustvu ubistava žena u našem društvu nije govorilo kao o femicidu. To su samo rijetke osobe ili organizacije prepoznale da se radi o posebnom problemu koji ima posebnu dinamiku, a koja je vezana za rodno zasnovano nasilje uz zaključak da je u potpunosti izostala šira društvena reakcija.

Jedinstvena statistika o broju femicida kao oblika nasilja nad ženama u BiH ne postoji. „U slučajevima femicida kojima smo u BiH svjedočili prošle godine, nije se radilo o muškarcima koji su bili spremni da počine neku drugu vrstu nasilnih krivičnih djela, već o muškarcima koji su osjećali da gube svoju rodnu ulogu, odnosno moć. Kada stavimo femicid u kontekst rodni uloga, ne iznenađuje da poslije ubistva često slijedi i samoubistvo. Upravo su ti štetni rodni stereotipi o ulogama žena i muškaraca u našem društvu osnovni uzrok femicida, ali i drugih oblika nasilja nad ženama, što potvrđuje i Istanbulska konvencija. Poražavajuće je saznati da je često kod slučajeva femicida čitava okolina bila svjesna nasilja ali nije reagovala, što zbog tolerancije na nasilje u porodici, što zbog nepovjerenja u rad institucija, ali nekad i zbog straha od odmazde ako se sazna da su baš oni prijavili nasilje“, ističe Kadribašić.

Prema podacima do kojih je došla Agencije za ravnopravnost polova BiH, koja je prikupljala podatke od pravosudnih institucija i nevladinih organizacija, u prošloj godini u BiH je ubijeno 12 žena, a od 2015. do danas ubijeno je ukupno 56 žena, ali se ta ubistva ne tretiraju kao femicid. „Nažalost, u ovom složenom sistemu kakav je u Bosni i Hercegovini zaista je politička volja neophodna. Kada se ustavne nadležnosti stavljaju ispred žrtve, to onda postane frustrirajuće za nas koji se bavimo ovim pitanjima. Mislim da kada svi budemo razmišljali o žrtvi kao prvom i zadnjem korisniku i kada se žrtva stavi na pravo mjesto, onda će se moći planirati i propitivati prave mjere za

⁴ Video i audio zapis izjave Generalnog sekretara UN-a: <https://www.slobodnaevropa.org/a/fmicid-bih-nasilje-nad-zenama-kazne/30554680.html>.

⁵ United Nations Office on Drugs and Crime (2018) ‘‘Global Study on Homicide: Gender-relating killing of women and girls’’ Vienna, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf (Pristup ostvaren: 14.9.2020)

sprječavanje nasilja a i generalno za poboljšanje položaja žena u BiH društvu”, poručuje Kika Babić-Svetlin, stručna savjetnica u Agenciji za ravnopravnost polova. Iz priloženih primjera i objedinjenih mišljenja, dat je odgovor na prvo problemsko pitanje: Zbog čega je važno da se ubistva žena motivisana mržnjom prema ženama, kvalifikuju kao femicid, a ne kao obično ubistvo? Dakle, evidentni su propusti nedefinisanja pojma femicid te isticanje važnosti zbog čega je potrebno da se pravno definiše u pravosuđu BiH, jer ako se sva ubistva definišu kao ubistva, prikrivamo važne detalje ovog oblika ekstremnog nasilja.

2.2. Istraživanje OSCE-a o nasilju nad ženama u BiH

Prema istraživanju iz 2018. godine, koje je sprovela *Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (Organization for Security and Dco-operation in Europe, OSCE)* na području Bosne i Hercegovine pod nazivom „Dobrobit i sigurnost žena“⁶ možemo uočiti poražavajuće rezultate: čak 48% žena u BiH iskusilo je neki oblik nasilja: seksualnog uznemiravanja, uhođenja, nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera (uključujući psihičko, fizičko ili seksualno nasilje) od 15. godine života. Takođe, mnoge žene ne smatraju da su informisane o tome šta treba da urade ukoliko dožive nasilje: 7% se izjasnilo da su jako dobro informisane, 16% dobro informisane, 33% donekle informisane, 30% ne baš dobro informisane i 13% uopšte ne znaju šta bi uradile. Stopa prijavljivanja nasilja policiji kreće se između 3% i 20%. Sa druge strane, kada govorimo o posljedicama najtežih oblika nasilja čak 66% žena je pretrpilo jednu ili više psiholoških posljedica zbog fizičkog i/ili seksualnog nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera; 38% od seksualnog uznemiravanja i 48% od uhođenja. Kada govorimo o statistici za žene koje su pretrpile jednu ili više fizičkih posljedica, slične brojke se javljaju; 34% nasilja od sadašnjeg partnera, 69% nasilja od strane bivšeg partera, 29% nasilja od strane nepartnera i 48% bilo kakvog nasilja od strane intimnog partnera ili nepartnera. S naglaskom da su uzeti u obzir samo najteži slučajevi koje su ispitanice navele da su doživjele tokom svog odraslog života, riječ je o broju od 76.500 žena. 2/3 žena je direktno pogođeno sukobom, 64%.⁹

Pored ove poražavajuće statistike, istaći ću i svijetliju tačku ovog istraživanja o pojmu *Ušutkivanja i okrivljivanja žrtve*. Naime, na pitanje u kojoj mjeri se slažu sa sljedećim izjavama:

⁶ OSCE-ovo istraživanje o nasilju nad ženama u BiH: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2019/11/Istra%C5%BEivanje-o-dobrobiti-i-sigurnosti-%C5%BEena-u-BIH_BOS.pdf

⁷ Istraživanje je sprovedeno na reprezentativnom uzorku žena u dobi od 18 do 74 godine. Obavljeno je ukupno 2.321 intervjua (Ukupan broj obavljen u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH).

Nasilje nad ženama je često isprovocirano od strane žrtve i b) Nasilje u porodici je privatna stvar koja treba da se rješava unutar porodice, istraživanje ističe statistiku od 82% i 72% ukupna glasa ispitanica koje se uglavnom ili u potpunosti nisu složile sa ovom izjavom u istraživanju. Tako da smatram da su ove dvije tvrdnje, zapravo najvažnije tvrdnje koje trebamo konstanto izlagati analizama s ciljem osvješćavanja žrtava kojima samopouzdanje treba da bude temelj za hrabro suprostavljanje problemu.

„Stručnjaci kažu da se nasilje u porodici, u praksi, u oba entiteta češće tretira kao prekršaj, a ne kao zločin, što ukazuje na percepciju policijskih službenika, tužilaca i sudova da nasilje nije ozbiljan problem”, navodi se u istraživanju koje je 2018. godine sprovela Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE). Dželila Mulić-Čorbo, psihoterapeutkinja Fondacije *Lokalna demokratija* koja vodi sigurnu kuću u Sarajevu ističe da moramo da podignemo nivo svijesti da smo svi odgovorni i da odbacimo ustaljeno razmišljanje bosanskohercegovačkog mentaliteta pod čvrstim uticajem patrijarhata – da ne ulazimo u sferu privatnog kada je u pitanju nasilje u porodici. Moramo ustvari da izađemo iz te sfere, jer je to javni i društveni problem i moramo da pomognemo.

3. USTAVNI I ZAKONSKI OKVIR BOSNE I HERCEGOVINE

Ustavi BiH, Republike Srpske (RS) i Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) garantuju zabranu diskriminacije na osnovu pola kao preduslova za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na nivou jednog od ključnih uzroka i posljedica ovih vrsta nasilja.¹⁰ Statut Brčko Distrikta BiH (BD BiH) sadrži opštu zabranu diskriminacije po svim osnovama, uključujući po osnovu pola. *Zakon o zabrani diskriminacije u BiH* takođe nadograđuje okvir za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti svim osobama u BiH i uređuje sistem zaštite od diskriminacije, između ostalog, na osnovu pola. U postupku izmjena i dopuna Zakona izvršeno je njegovo usklađivanje s direktivama Evropske unije (EU).¹¹ *Zakoni o zaštiti od nasilja u porodici su doneseni u FBiH i RS* kao posebno zakonodavstvo koje se bavi isključivo i na sveobuhvatan način zaštitom žrtava od nasilja u porodici. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS*¹² je donesen 2012. godine, a posljednje izmjene je pretrpio 2019. godine. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH*¹³ je donesen 2013. godine. *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko-Distrikta Bosne i Hercegovine*¹⁴ usvojen je 2018 godine.

Direktorica Agencije za ravnopravnost polova BiH Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH (ARS BiH MLJPI) Samra Filipović Hadžiabdić je, kao predstavnica BiH, bila članica Ad hoc Komiteta za izradu *Istanbulske konvencije*. Uprkos kompleksnosti ustavne strukture i procesa odlučivanja, Bosna i Hercegovina je bila među prvim zemljama – članicama Vijeća Evrope koja je ratifikovala konvenciju. Ovim se i BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja. Konvencija je potvrđena u avgustu 2019. godine donošenjem ***Odluke o osnivanju odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u BiH.***¹⁵

⁸ Zakon o ravnopravnosti spolova BiH -prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“, broj 32/10)

⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09, 66/16.

¹² „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019.

¹³ „Službene novine FBiH“, broj 28/13.

¹⁴ „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, 7/ /2018

¹⁵ Na 38. redovnoj sjednici održanoj 07. 08. 2013. godine Predsjedništvo BiH je donijelo *Odluku o ratifikaciji* navedene Konvencije. („Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori“, broj 19/13).

<http://www.sluzbenilist.ba/page/akt/YJ3YnEDc8FA>. U skladu sa obavezama iz Istanbulske konvencije, *Vijeće ministara BiH* (VM BiH) je u avgustu 2019. godine donijelo Odluku o osnivanju *Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u BiH.* („Službeni glasnik BiH“ broj 60/19). (Pristup ostvaren: 13.9.2020)

Aktivni globalni ženski pokreti uticali su na to da se nasilje prema ženama sagledava u kontekstu međunarodnog prava kao povreda ženskih ljudskih prava (prava na život, ličnu sigurnost, jednaku zaštitu pred sudom, jednakost među polovima i jednakost u porodici, pravo na obrazovanje, dostojanstvo, zdravstvenu zaštitu, poštovanje fizičkog i moralnog integriteta, zabranu mučenja i nehumanog postupanja), pa tako i Ustav BiH integriše ključne međunarodne standarde ravnopravnosti polova, uključujući prvenstveno Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979), koja je po svojoj pravnoj prirodi direktno primjenjiva u BiH. Takođe su prisutni i drugi međunarodni ugovori koji su direktno primjenjivi u BiH jer čine sastavni dio Ustava BiH: Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948), Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949) i Dopunski protokoli I-II (1977), Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966), Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957), Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961), Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984), Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987), Konvencija o pravima djeteta (1989), Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990), Evropska povelja za regionalne jezike i jezike manjina (1992) te Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994). Pored navedenih, potpisani su i ratifikovani i drugi međunarodni pravni akti i dokumenti čijom integracijom u domaći pravni okvir se stvara zakonska osnova kao vid opšte prevencije nasilja nad ženama i nasilja u porodici, pri čemu su naročito relevantne Pekinška deklaracija sa Platformom za akciju, 1995 i Rezolucija UNSC 1325 Žene, mir i sigurnost, 2000.

4. MEHANIZMI ZA SPREČAVANJE I SUZBIJANJE FEMICIDA

S obzirom na nizak nivo društvene svijesti, prije svega, neophodna je sudska praksa koja će poslati jasnu poruku o neprihvatljivosti femicida, dakle nazvati stvar pravim imenom. Agencija za ravnopravnost polova BiH u okviru svoje nadležnosti posljednjih mjeseci ulaže napore u sistematsko prikupljanje podataka o obimu, strukturi i karakteristikama femicida i praćenju trendova rasta ili opadanja u određenim vremenskim periodima i na određenim područjima.¹⁶ Poboľšan je i sistem podrške žrtvama nasilja što se ogleda u sve većem broju policijskih službenika/ca te medicinskih radnika/ca obučenih da pruže podršku i zaštitu žrtvama nasilja.

Međutim, nejednako postupanje i različiti izvori podrške na različitim nivoima vlasti otežavaju funkcionalnost zaštite u smislu da pomoć za žrtve nasilja zavisi od opštine ili kantona u kojem imaju prebivalište. (Zablocki, Tamara 2020) S tim u vezi, potrebno je da institucionalni mehanizmi na svim nivoima zakonodavne i izvršne vlasti imaju neophodan autoritet i vidljivost te usklađenost i uvezanost. „Propuštanje procjene rizika od smrtne posljedice i davanja efikasne zaštite predstavlja jedan od ključnih propusta državnih institucija i takvi predmeti protiv drugih država su već bili razmatrani od strane Evropskog suda za ljudska prava i UN Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena“, ističe Kadribašić. Međutim, dobra strana priče je što se *Vijeće ministara BiH* osnivanjem *Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu*, obavezalo na pokretanje šire društvene reakcije te usmjeravanje pažnje na važnost edukacije o ovom fenomenu. Činjenica jeste da je rad *Odbora* na državnom nivou blokiran jer mu *vlada Republike Srpske* osporava nadležnost, smatrajući praćenje provođenja *Istanbulske konvencije* nadležnošću entiteta, te još ne postoje zvanični podaci o sprovedenim analizama i preporukama *Odbora*, ali bar je napravljen iskorak u smislu posvećivanja pažnje ovom problemu.

Prema **preporukama UNODC-a**, mehanizmi za sprečavanje femicida odnose se i na otklanjanje preuslova za femicid: Unaprijeđenje položaja žena u društvu; Edukaciju o rodnoj ravnopravnosti, diskriminaciji i rodno zasnovanom nasilju unutar obrazovnog sistema; Podsticanje etičkog medijskog izvještavanja o nasilju nad ženama; Podizanje

¹⁶ Izvještaj BiH o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbe Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija); Tijela, agencije, institucije i organizacije uključene u pripremu izvještaja koje je dostavila stranka u primjeni člana 68. stava 1. str. 8.: <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/200206-GREVIO-BHS.pdf>.

svijesti građana o važnosti prijavljivanja nasilja - koji u suštini predstavljaju temeljne razloge od kojih treba početi razvoj mehanizama.

4.1. Učešće nevladinih organizacija (NVO) i ostalih aktera civilnog društva

NVO u BiH su prepoznate kao partneri u borbi protiv nasilja. U saradnji sa relevantnim institucijama izgradile su mrežu podrške i pomoći žrtvama nasilja. Uključene su u izradu, provođenje i praćenje provođenja strateških dokumenata u oblasti nasilja, kao članice radnih tijela ili kroz javne konsultacije. Prvi korak je prijavljivanje nasilja policiji ili centru za socijalni rad, zatim tu je i besplatna pravna pomoć¹⁷ koju pruža organizacija *Vaša prava* i druge organizacije koje pružaju psihološku pomoć i podršku kao i organizacije koje vode sigurne kuće.¹⁸

U *Izveštaj BiH o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbe Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama u porodici (Istanbulska konvencija)* navodi se da je oko implementacije prethodne faze FIGAP-Programa (period 2010- 2016) podržano čak oko 80 projekata nevladinih organizacija i 70 institucionalnih projekata po svim oblastima Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine – GAP BIH. Projekti prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama bili su po brojnosti na drugom mjestu (odmah iza projekata ekonomskog osnaživanja žena), tako da je podržano ukupno 35 (26%) projekata, od toga 23 projekta institucija i 12 projekata nevladinih organizacija. Iz priloženog možemo vidjeti da je napravljen veliki iskorak u odnosu na prethodne godine.

Neke od ključnih mjera¹⁹ koje su predviđene *Gender akcionim planom BiH*²⁰ kao najbolji pokazatelj koliko je BiH napredovala u implementaciji zakonskih akata:

17 Donošenjem Zakona o pružanju besplatne pravne pomoći BIH167 obezbjeđeno je pružanje besplatne pravne pomoći pred organima i institucijama BiH. Zakonom je propisano da pravo na besplatnu pravnu pomoć, po osnovu statusa, između ostalog, ostvaruje i žrtva nasilja u porodici ili nasilja po osnovu spola. "Službeni glasnik BiH", broj 83/16.

18 *Vaša prava* BiH-Legal Aid Network (2020) „Femicid kao zadnji čin kontinuiranog nasilja kojem su žene izložene od strane muškaraca“ <https://vasaprava.org/?p=3008> (Pristup ostvaren: 14.9.2020)

19 *Izveštaj BiH o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbe Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)*; <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/200206-GREVIO-BHS.pdf> str. 11.

20 GAP BiH, kao srednjoročna javna politika usmjerena na provođenje Zakona o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini, donosi se na petogodišnjem nivou. Donošenje GAP-a je zakonska obaveza propisana Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH.

- Uspostavljanje efikasnog sistema zaštite i prevencije nasilja po osnovu pola, kao i prevencije i kažnjavanja trgovine ljudima, naročito žena i djece, uključujući zaštitu potencijalnih i stvarnih žrtava, njihovu rehabilitaciju i sudsko gonjenje počilaca;
- Realizovanje edukativnih programa za profesionalce, pružaoce usluga, uključujući i posebne obuke za prevenciju i suzbijanje nasilja po osnovu pola i trgovine ljudima, uključujući identifikovanje i pomoć žrtvama, te zaštitu njihovih ljudskih prava;
- Podrška programima psihosocijalnog tretmana počilaca ili onih koji pribjegavaju nasilnom ponašanju u porodici i drugim sredinama, kao i programima za reintegraciju žrtava nasilja i trgovine ljudima u društvo, uključujući i reintegraciju u obrazovni sistem i na tržište rada;
- Sprovođenje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti u pogledu nasilja nad ženama kao kršenju ljudskih prava, uključujući i konkretne poruke upućene dječacima i muškarcima o njihovoj odgovornosti u pogledu prevencije i ukidanja nasilja nad ženama i u porodici;
- Realizovanje promotivnih aktivnosti, informativnih kampanja i kampanja za podizanje svijesti žena, djevojaka i djevojčica, kao naročito ugroženih kategorija, o pojavi trgovine ljudima;
- Praćenje i izvještavanje o pojavnim oblicima nasilja po osnovu pola, kao i trgovine ženama i djevojčicama i preduzetim mjerama za suzbijanje ovih pojava.

Prema Izvještaju o implementaciji *Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine 2018 - 2022. godina za period novembar 2018 - septembar 2019*, ključni postignuti rezultati provođenja odnose se na donošenja novih ili izmijenjenih zakonskih rješenja u vezi zaštite od nasilja i besplatne pravne pomoći, kao i podzakonskih akata, te dalje jačanje kapaciteta za praćenje i pružanje zaštite žrtvama nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

Strateški ciljevi su usmjereni na podizanje svijesti i izgradnju kapaciteta za uvođenje nulte tolerancije za nasilje, kako bi se smanjio broj žrtava, kao i na iskorištavanje svih

institucionalnih mehanizama za pružanje adekvatne i pravovremene zaštite žrtvi nasilja. Strateški se pristupa i radu sa počiniocima radi sprečavanja recidivizma i ponovljene viktimizacije žrtve.

Što se tiče prikupljanja podataka o nasilju nad ženama, *Agencija za statistiku BiH* izdaje publikaciju *Žene i muškarci u BiH*²¹, dajući podatke o kriminalitetu za žene i muškarce. Što se tiče drugih istraživanja o oblicima nasilja, uzrocima i posljedicama, kao i rasprostranjenosti nasilja nad ženama, u BiH je tokom 2012. godine provedeno *Istraživanje o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja nad ženama u BiH*.²²

21 Primjer publikacije za 2017. na http://www.bhas.ba/tematskibilteni/FAM_00_2017_TB_0_BS.pdf.

22 Babović, M., Pavlović O., Ginić, K., Karadinović, N.: *Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH* 2013., Sarajevo, 2013.; dostupno na: <https://bit.ly/34VcGO8> Istraživanje je provela Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u saradnji sa Gender centrom RS i Gender centrom Federacije BiH i Republičkim zavodom za statistiku RS i Federalnim zavodom za statistiku.

5. ZAKLJUČAK

Korijen femicida se nalazi prije svega u kulturi kojom dominira rodna diskriminacija, inferiorni položaja žena u patrijarhalnom društvu i nejednaki odnosi moći, te s tim u vezi ne iznenađuje da poslije ubistva često slijedi i samoubistvo počinioca. Poražavajuće je saznati da je često kod slučajeva femicida okolina bila svjesna nasilja ali nije reagovala, što zbog tolerancije na nasilje u porodici, što zbog nepovjerenja u rad institucija, ali nekad i zbog straha od odmazde ako se sazna da su baš oni prijavili nasilje. Upravo su ti štetni rodni stereotipi o ulogama žena i muškaraca u našem društvu osnovni uzrok femicida, ali i drugih oblika nasilja nad ženama, što potvrđuje i *Istanbulska konvencija*. Sa druge strane, različite definicije pojma femicid utiču na teškoće prilikom prikupljanja i evidentiranja podataka o femicidu i homicidu od strane državnih organa i ustanova. Pored brojnih razloga, ova dva razloga su ključna kao potvrda da je veoma važno da se femicid izdvoji od drugih oblika ubistava i sprečava na osnovu posebnih mjera i strategija.

Bitno je shvatiti da uzrok femicida, kao ni nasilja nad ženama, nisu ni siromaštvo, ni obrazovni nivo, ni zloupotreba opojnih sredstava ili drugi problemi mentalnog zdravlja, a ni postojanje nelegalnog oružja – što se u BiH često navodi kao odgovor na visoku stopu nasilja – budući da se istovremeno ne dešava i zabrinjavajući broj drugih ubistava.

Ustavi BiH, Republike Srpske (RS) i Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) te Brčko distrikt BiH garantuju zabranu diskriminacije na osnovu pola kao preduslova za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na nivou jednog od ključnih uzroka i posljedica ovih vrsta nasilja. U tom procesu od velikog značaja su definisani mehanizmi prevencije sa ključnim postignutim rezultatima provođenja koji se odnose na donošenja novih ili izmijenjenih zakonskih rješenja u vezi zaštite od nasilja i besplatne pravne pomoći, kao i podzakonskih akata, te dalje jačanje kapaciteta za praćenje i pružanje zaštite žrtvama nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

6. LITERATURA

1. Zakon o ravnopravnosti spolova BiH -prečišćeni tekst „Službeni glasnik BiH“, broj 32/10.
2. Zakon o zabrani diskriminacije BiH „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09, 66/16).
3. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 102/2012, 108/2013, 82/2015 i 84/2019.
4. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH „Službene novine FBiH“, broj 28/13.
5. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko-Distrikta Bosne i Hercegovine ‘Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine‘, 7/2018.
6. International Council of Women. (2013). Vienna Declaration on Femicide. Vienna symposium on femicide, held on 26 November 2012 at the united nations office at Vienna <http://www.icwcif.com/phocadownload/newsletters/Vienna%20Declaration%20on%20Femicide%20Final.pdf>.
7. Izvještaj BiH o zakonodavnim i drugim mjerama za provedbu odredbe Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija); Tijela, agencije, institucije i organizacije uključene u pripremu izvještaja koje je dostavila stranka u primjeni člana 68. stava 1: <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2020/06/200206-GREVIO-BHS.pdf> str.8.
8. Konvencija o prevenciji i sprečavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) dostupna na: <http://arsbih.gov.ba/project/istanbulska-konvencija>
9. Babović, M., Pavlović O., Ginić, K., Karađinović, N.: Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH 2013., Sarajevo, 2013.; dostupno na: <https://bit.ly/34VcGO8>.
10. Bindel, Julie (2012) “The Montreal massacre: Canada’s feminists remember”, The Guardian, dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2012/dec/03/montreal-massacre-canadas-feminists-remember>.
11. Brussels: Proceedings of the International Tribunal on Crimes Against Women. <http://>

www.dianarussell.com/f/Crimes_Against_Women_Tribunal.pdf.

12. Dixon, L., Hamilton-Giachritsis, C., & Browne, K. (2008). Classifying partner femicide. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(1), 74–93. Glass, N., Koziol-McLain, J., Campbell, J., & Block, C. R. (2004). Femaleperpetrated femicide and attempted femicide: A case study. *Violence Against Women*, 10(6), 606–625.
13. Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V. (2003) *Kriminologija*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, Niš.
14. Lacmanović, V. (2015) *Femicid – ko nas ubija*, Socijalna politika, 3, Beograd.
15. Muftić, L. R., & Baumann, M. L. (2012). Female versus male perpetrated femicide: An exploratory analysis of whether offender gender matters. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(14), 2824–2844.
16. Odluka o ratifikaciji Istanbulske konvencije “Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori”, broj 19/13.
17. Odluku o osnivanju Odbora za praćenje provedbe i izvještavanje po Istanbulskoj konvenciji i femicidu u BiH Službeni glasnik BiH“ broj 60/19.
18. Richards, T. N., Gillespie, L., & Givens, E. (2014). Reporting femicide-suicide in the news: The current utilization of suicide reporting guidelines and recommendations for the future. *Journal of Family Violence*, 29(4), 453–463.
19. Radford, J., & Russell, D. E. H. (1992). *Femicide. The politics of woman-killing*. New York: Twayne Publishers.
20. Russell, D. E. H., & Van De Ven, N. (1976). *Crime against women*.
21. Sela-Shayovitz, R. (2010). External and internal terror: The effects of terrorist acts and economic changes on intimate femicide rates in Israel. *Feminist Criminology*, 5(2), 135–155.
22. Simeunović Patić, B. (2003) *Ubistva u Beogradu*, Vojno izdavački zavod, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.

23. United Nations Office on Drugs and Crime (2018.) ‘‘Global Study on Homicide: Gender-relating killing of women and girls’’ Vienna, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/GSH2018/GSH18_Gender-related_killing_of_women_and_girls.pdf.
24. Veselinović, Gojko (2020.) „Femicid u BiH: Stvarnost bez pravne kvalifikacije“ Radio Slobodna Evropa <https://www.slobodnaevropa.org/a/fmicid-bih-nasilje-nad-zenama-kazne/30767934.html>.
25. Zablocki, Tamara (2020.); „Femicid je društveni problem, a ne sporadični incident iz privatne sfere“; <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/femicid-je-drustveni-problem-a-ne-sporadicni-incident-iz-privatne-sfere-4239> Prometej.ba

O PROJEKTU

Projekat „Ženska ljudska prava i EU integracije“ ima za cilj integrisati ženska ljudska prava i ravnopravnost polova u procese pristupanja BiH Evropskoj uniji. Aktivnosti projekta podrazumijevaju monitoring i učešće u kreiranju EU izvještaja o napretku, kao i EU Alternativnog izvještaja; predstavljanjem Alternativnog CEDAW izvještaja CEDAW Komitetu; aktivnostima lobi grupe „Ženska mreža za Evropsku BiH“; javne kampanje; analize usklađenosti određenih BiH zakona sa EU direktivama; zagovaranje EU integracija putem web platforme; itd.

Tokom implementacije projekta, Helsinški parlament građana (hCa) je imao dobro iskustvo sa studentima iz Banjaluke koji su se pridružili u realizaciji projekta, sa posebnim fokusom na razvoj rodno zasnovane analize i pisanje članaka za web platformu. Tokom aprila 2020. održan je trening izgradnje kapaciteta koji je uključio i studente iz drugih gradova (Sarajevo, Mostar, Tuzla). Trening je studente upoznao s projektom, dao dodatne informacije i znanja iz oblasti ravnopravnosti polova. Studenti su, također, pozvani na saradnju kako bi svojim istraživanjem i stvaranjem sadržaja za online platformu doprinijeli realizaciji projekta. Ovaj rad je upravo rezultat pomenutih aktivnosti.

Ovom prilikom, hCa želi da se zahvali svim studentima na saradnji kao i njihovim fakultetima na pomoći i podršci:

- Pravni Fakultet, Banja Luka
- Fakultet Političkih nauka, Sarajevo
- Filozofski Fakultet, Tuzla
- Fakultet Humanističkih nauka, Mostar

Ovaj projekat je finansiran od strane švedske fondacije Kvinna Till Kvinna.

FEMICID I
MEHANIZMI ZA
PREVENCIJU U
SLUČAJU BOSNE I
HERCEGOVINE